

onbezoldigd onderzoeker en taxidermist (iemand die vogels conserveert en opzet) van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Daar is inmiddels een grote collectie Houtsnippen aanwezig. Hoewel Erwin vooral op zoek is naar het raadsel van Houtsnippen met een korte snavel, behandelt hij onderweg in het boek allerlei wetenswaardigheden over de Houtsnip. Veel onderzoek, met als rode draad de kleine Kortsnavel Houtsnip, wordt samengevat gepresenteerd in een boek van 350 pagina's. In het boek wordt ook gerefereerd aan het artikel in de Strandloper over 'onze' houtsniptelling in 2015 en het artikel van Hein Verkade in Limosa over de winterinvasies in de Bollenstreek. De Houtsnip is erg moeilijk te onderzoeken vanwege zijn verborgen levenswijze. In de broedtijd laat hij zich alleen zien tijdens baltsvluchten. Overdag vertrouwt de Houtsnip volledig op zijn schutkleur. Alleen als je bijna op hem stapt, vliegt hij weg. Dat gebeurt nog wel eens in het vroege voorjaar in de zeeoep, blijkt uit de monitoring gegevens.

Afbeelding 2: Foto van Mariska de Graaff die regelmatig Houtsnippen aantreft in de Elsgaesterpolder, februari 2021.

Hoewel we weinig weten over zijn voorkomen (tellingen worden nauwelijks uitgevoerd), worden er toch schattingen in vogelatlassen opgenomen. Volgens de Europese Vogelatlas zijn dat ruim 11 miljoen broedparen. Het grootste deel daarvan leeft in de bossen van Scandinavië, Finland en Baltische staten. In Nederland wordt de broedvogelpopulatie geschat op tussen 2000 en 3500 broedparen. Zij komen uitsluitend voor in de bossen van de hoge zandgronden en in mindere mate in de duinen. In de winter komen veel Houtsnippen naar het zuiden en soms zijn ook in Noordwijk grote concentraties te vinden, vooral in strenge winters. Ze zoeken de vorstvrije, op het zuiden gelegen duinhellingen, om te foerageren. De hellingen langs de Duinweg en onder de Koepelweg en Prins Hendrikweg zijn bekende plaatsen waar dan veel

Houtsnippen te vinden zijn. Ik heb wel meegemaakt dat bij de inval van een koude periode, Houtsnippen op het asfalt van de Duinweg zaten om zich op te warmen. Sommige werden aangerezen, ze waren te zwak om snel te reageren. Houtsnippen vliegen nogal eens tegen glazen puien, zonnenschermen en vensters. Menig Noordwijker heeft wel eens een Houtsnip in zijn tuin gevonden, dood met gebroken nek of half verdoofd. Zo vloog op 7 februari 2010 een Houtsnip tegen ons keukenraam. Hij herstelde zich, heeft nog een dag in de tuin gescharreld en was de volgende dag verdwenen. Hij bleef lang genoeg om er een paar mooie foto's van te maken.

Jachtvogel

Van de Houtsnip als jachtvogel is veel meer bekend. Hij is in veel landen een geliefde jachtvogel en schijnt een delicatessie te zijn wanneer hij goed wordt klaargemaakt. In Nederland is de jacht inmiddels verboden maar in veel Europese landen wordt er nog intensief op gejaagd. Met

name in Frankrijk worden veel noordelijke Houtsnippen geschoten. Of ook 'onze' Houtsnippen zuidwaarts trekken, is niet bekend. Aangenomen wordt dat er ook blijvers zijn. Vroeger werd ook in het voorjaar op Houtsnippen gejaagd, maar dat is inmiddels in heel Europa verboden. Omdat tellingen zo moeilijk zijn, is er nauwelijks informatie over de grootte van bestanden en het effect van de jacht daarop. Kennelijk blijft met name het Scandinavische reservoir groot genoeg om de jacht in de zuidelijke landen in stand te houden. Ook in Noordwijk werd intensief op de Houtsnip gejaagd. Drijvers slaan daarbij met stokken in bosjes om het daar aanwezige 'wild' op te jagen. De strategisch opgestelde jagers schieten dan met dubbelloopsgeweren de opgevlogen vogels, Fazanten, Patrijzen en Houtsnippen uit de lucht. Boswachterij Noordwijk en ook de

Amsterdamse Waterleidingduinen waren geliefde jachtgebieden. Mijn eerste kennismaking met de Houtsnip betrof zo'n jacht waarvan ik als jochie getuige was. Eén van de jagers had twee Houtsnippen tegelijkertijd uit de lucht geschoten, ook wel een doublet genoemd. Vol trots werden de zg. schildersveertjes uit de elleboog gebroken en in de jagershoed gestoken. Ook in het Paardenkerkhof werd op Houtsnippen gejaagd. Zo schrijft Erwin Kompanje over een melding in 'De Nederlandse Jager' van de Aerdenhoutse Jonkheer H. van Lennep. Op 17 december 1966 werd in het Paardenkerkhof een Kortsnavelhoutsnip geschoten. Deze Houtsnip met een zeer korte snavel is opgezet en bevindt zich nu in de collectie van Naturalis.

De telmethode

Het tellen van Houtsnippen in de broedtijd is erg lastig. Het kan alleen gedaan worden door op meerdere locaties tegelijk naar Houtsnippen te speuren. De frequentie van de waarnemingen zegt iets over de omvang van de populatie,

maar er is geen direct verband. Meer zekerheid kan worden verkregen door een waarneming te vergelijken met waarnemingen op andere punten. Op twee punten een waarneming met dezelfde tijd zijn uitsluitende waarnemingen. Daarna wordt het lastiger. Hoelang duurt het voordat een waargenomen Houtsnip op een ander punt zichtbaar dan wel niet zichtbaar is? Alle andere waarnemingen binnen dat tijdsbestek zijn uitsluitende waarnemingen. Door dit voor alle waarnemingen op volgorde van tijd uit te werken, kan theoretisch het aantal hanen worden bepaald. Het is een zeer tijdrovende klus met passer en liniaal. Bovendien zijn er onzekerheden zoals de vliegsnelheid en de bepaling van de plaats van de waarneming. Probeer maar eens in de schemer de plaats en vliegrichting op een kaart aan te geven, dat is zonder referentiepunten erg lastig, vooral als alleen het geluid is gehoord. Toch is dat, wat we tijdens de tellingen zo goed mogelijk doen; zo exact mogelijk, tijd, locatie en vliegrichting op een kaart noteren.

Afbeelding 3: Deze foto van Jan Hendriks tijdens een invasie van Houtsnippen laat goed zien hoe lastig het is om een Houtsnip op bosgrond te onderscheiden. Foto van 6 februari 2012.

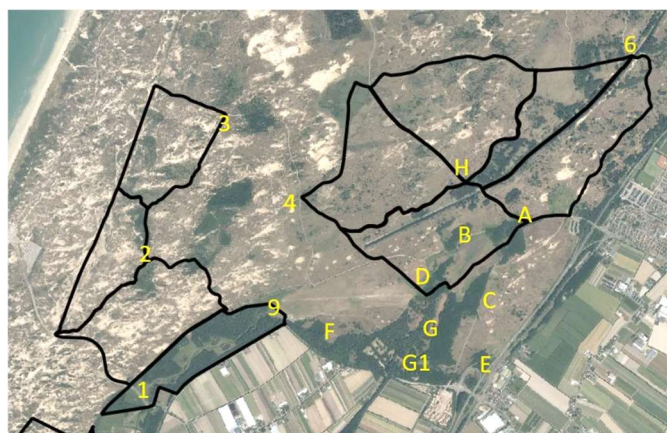
Zoals al aangegeven is het werken met passer en liniaal een tijdrovende klus met onzekerheden. Het zou eigenlijk door software moeten worden uitgevoerd. Daar is een GIS-omgeving voor nodig en een programma waarbij de waarnemingstijden en onzekerheden als parameter worden ingevoerd. Net zoiets als AVI-map maar dan voor Houtsnippen die rondjes vliegen. Dit zou een mooi onderwerp kunnen zijn voor een PhD student die een paar jaar onderzoek doet naar de Houtsnip. Komen we eindelijk iets meer te weten over de Houtsnip en zijn leven in de bossen op zandgronden.

Een exacte methode om het aantal baltsende haantjes te bepalen ontbreekt dus. De alternatieve methode is om de clusters van waarnemingen en vliegrichtingen te onderzoeken. Naast de duidelijk uitsluitende waarnemingen, zoals twee of drie hanen tegelijkertijd, geven de clusters van waarnemingen een aardige indruk waar de hanen zich ophouden en welke route zij volgen. Volgens de telrichtlijnen van Sovon zijn Houtsnippen individueel te herkennen aan de zangstrofes (combinatie van knorren en tsjiepen) en dat vereist goede opname- en analyseapparatuur. Peter Spierenburg heeft tijdens de eerste telling opnames gemaakt en een beperkte analyse

kunnen uitvoeren, maar deze methode is niet verder door ons ontwikkeld en gebruikt. Misschien dat er in de toekomst betere apparatuur en software beschikbaar komt in navolging van de Merlin Bird ID app, wie weet.

De resultaten

In 2015 zijn de eerste twee houtsniptellingen in de zuidelijke AWD gehouden. De eerste telling betrof een gebied dat zich uitstrekte van het Boeveld, ZHL Langeveld, het Zweefvliegveld, Sasbergen tot de 2^e brug over het Oosterkanaal. Zie onderstaande kaart. Uit de telling op 8 juni 2015 bleek al gauw dat de Houtsnip vooral voorkwam in het Hoekgatterduin, Paardenkerkhof en Sasbergen. De volgende tellingen zijn daarom beperkt tot deze gebieden waarbij wederom gebruikte en nieuwe telpunten zijn gemerkt met een hoofdletter. De met cijfers gemerkte telpunten (1, 2, 3, 4, 6 en 9) zijn vanaf de tweede telling vervallen.

Afbeelding 4: Kaart van de zuidelijke Amsterdamse Waterleidingduinen met telpunten. De zwarte lijnen markeren de verschillende BMP inventarisatie plots.

De met letters gemerkte locaties zijn min of meer tijdens iedere telling gebruikt. Ze zijn soms iets verschoven. Ook zijn andere locaties in gebruik geweest die later zijn vervallen. Ook het tijdvak waarbinnen simultaan is geteld verschilt enigszins. Dat heeft allemaal te maken met het zoeken naar een optimale verdeling van de locaties. De waarnemingen zijn samengevat in onderstaande tabel. De schatting van het aantal hanen is lastig. Echt gelijktijdige waarnemingen zijn beperkt tot maximaal 3 stuks, daarna wordt het lastiger. Er wordt bovendien verondersteld dat de rondjes beperkt blijven tot 2 of 3 telposten. Hoewel de bossen in het gebied een centrale rol spelen, vliegen de hanen uitgebreid over de velden met varens, waar ze soms landen en opstijgen. Uit de tabel blijkt dat er grote verschillen zitten tussen 2015 en 2016 enerzijds en 2023 anderzijds. Vanwege de slechte weersverwachting werd de telling op 20 juni 2016 afgelast. De tellingen zijn allemaal gehouden tijdens rustige zomeravonden, behalve 7 juni 2023. Het was toen koud, 13 tot 14 graden met een koude wind uit het noorden, af en toe aanwakkerend. Daarom was de verwachting van de herhaling op 14 juni hoog gespannen. Het was een prachtige zomeravond met een temperatuur tussen 25 en 19 graden en weinig wind. Wie schetste onze verbazing: de Houtsnippen vlogen nauwelijks. Waarschijnlijk waren we net te laat in het seizoen hoewel

de waarnemingen van Afbeelding 1 doorlopen tot ver in juli. Heeft het verloop van het broedseizoen, in het begin erg nat en daarna erg droog, er invloed op gehad? Zouden de hennen allemaal hun broedsel hebben en niet bereid zijn tot paren? Het zijn veronderstellingen, we weten het niet. Wel is duidelijk dat er in 2015 en 2016 veel meer activiteit van hanen was dan in 2023. Het aantal hanen is sowieso

Waarnemingen baltsende Houtsnippen tijdens simultaantellingen					
gn=geen telpost	Aantal per telpost				
Locatie/Datum	8-jun-15	15-jun-15	13-jun-16	7-jun-23	14-jun-23
Tijdvak	21:15 - 23:16	22:00 - 23:25	21:55-23:15	21:45 - 23:30	22:30 - 23:30
A	5	9	6	9	0
B	gn	23	4	0	0
C	gn	6	12	0	0
D	5	8	4	3	1
E	16	24	22	5	0
F	gn	16	10	1	0
G en G1	gn	15	15	3	1
H	2	gn	gn	2	0
Totaal	28	101	73	23	2
Aantal hanen geschat	5	8 - 10	5 - 6	5	1

Afbeelding 5: Tabel met waarnemingen van baltsende Houtsnippen

een schatting. Wat verder opvalt, is het ontbreken van waarnemingen in 2023 op de telpunten B en C. Daardoor is er, zo te zien, een scheiding in de populatie gekomen; een zuidelijk en een noordelijk deel. De afstanden lijken overbrugbaar, maar hanen die van noord naar zuid vliegen of omgekeerd konden in 2023 niet worden vastgesteld. Dat was duidelijk anders in 2015 en 2016.

Conclusie

Hanen baltsen alleen boven gebieden waar hennen zijn. Omgekeerd: daar waar geen hanen boven de boomtoppen hun vlucht uitvoeren, zijn geen hennen op de grond te verwachten. Aldus een citaat uit het boek van Erwin Kompagne. Dit geldt dus ook voor de vluchten boven de velden met Adelaarsvarens.

Tussen deze punten zijn in 2020 en 2021 veel Adelaarsvarens verwijderd. De Adelaarsvarens hebben zich in de loop van de tijd uitgebreid en Waternet wil er weer duingraslanden van maken. Het maaien ieder voorjaar, in het broedseizoen, om de groei te beperken, veroorzaakt bovendien onrust in het gebied. Het

verwijderen van de Adelaarsvarens is hoogst waarschijnlijk de oorzaak waarom op telposten B en C in 2023 geen baltsvluchten meer zijn waargenomen. Over het aantal Houtsnippen is moeilijk een exacte uitspraak te doen. Vast staat dat het aantal baltsvluchten in het gebied sterk is afgenomen. Of dat het gevolg is van seizoensschommelingen dan wel lokale omstandigheden,

kan niet worden uitgesloten. Bovendien kunnen maaiactiviteiten in het broedseizoen de rust in het gebied verstoren waardoor er minder hanen/hennen actief zijn. Herhalingen van tellingen in de volgende jaren kan daarover meer duidelijkheid geven. De tellingen bevestigen in ieder geval het belang van de velden met Adelaarsvarens.

Waternet zal moeten afwegen of nog meer velden met Adelaarsvarens moeten verdwijnen. Wat is meer waard, teruggewonnen duingrasvelden op uitgeloopte zandgronden of de populatie Houtsnippen? Bovendien, in 2023 is het Paardenkerkhof voor het eerst op broedvogels geïnventariseerd. Het gebied blijkt zeer rijk te zijn aan broedvogels, mede dankzij de gevarieerde begroeiing, duingrasvelden, bossen, struiken en varens. Laten we zuinig zijn op deze combinatie.

Slotwoord

Zonder de ruim dertig leden van onze vereniging was het tellen van de baltsvluchten niet mogelijk. Dank voor hun enthousiaste medewerking. Een bezoek aan de AW-duinen zo laat in de avond is altijd interessant. Ook als geen baltsende hanen worden waargenomen blijft het bijzonder. Er is altijd wat te zien of te horen. Is het niet het uitstervende geluid van de zangvogels, de intredende avondstilte, de ondergaande zon, dan is het wel een roepende Bosuil of het verschijnen van de vleermuizen en nachtvinders. 'De Houtsnip', het boek van Erwin Kompagne is aantrekkelijk om te lezen. Ik kan het van harte aanbevelen als je iets meer wilt weten over de Houtsnip. Het verslag van de tellingen in 2015 is beschreven door Hein Verkade en verschenen in de Strandloper van juni 2016. Hein publiceerde ook in Limosa een artikel, Limosa 2013 nr. 86; Talrijk overwinteren van Houtsnippen bij Noordwijk.

Houtsniptellers tussen de Adelaarsvarens
foto: George Hageman

